

De beul heeft het niet geweten

Geloof als barrière voor heling

Michael Lapsley was ANC-aalmoezenier toen hij in 1990 beide handen verloor, door een bombrief van het apartheidsregime. Adriaan Vlok was indertijd Zuid-Afrika's minister van Openbare Orde. Hij smeekte onlangs om vergeving voor zijn zonden. Was hij oprecht? Lapsley ontmoet Vlok. Tekst: Michael Lapsley

Piet Meiring, hoogleraar aan de Universiteit van Pretoria, stelde me voor aan Adriaan Vlok en vroeg mij naast Vlok plaats te nemen. Meiring had mij een paar dagen eerder gebeld om te vertellen dat hij Vlok, tijdens de apartheidsjaren minister van Openbare Orde, had gevraagd samen met mij zitting te nemen in een panel over vergiffenis en verzoening tijdens een Missiologische Conferentie in Pretoria.

Ik wist niet goed wat ik ermee aan moest. Tijdens de befaamde 'voetwassing' was ik in het buitenland. Ik had erover gelezen. [Op 3 augustus 2006 betuigde Vlok spijt over zijn apartheidsverleden door de voeten te wassen van een van zijn slachtoffers, dominee Frank Chikane, tegenwoordig secretaris-generaal van het presidentiële bureau. Hij sprak daarbij de woorden: "Ik belijd tegenover God en tegenover u mijn zonden; vergeef mij, alstublieft." Red.] Een paar vrienden van mij hadden er geringschattend grappen over gemaakt. Ik had gelezen hoe de president het initiatief van Vlok hartstochtelijk verdedigde, wat me had geroerd.

Wat vond ik er eigenlijk van? Dat wist ik niet precies. Het was een wat ongemakkelijk gevoel: iemand die verantwoordelijk is geweest voor het lijden van zo velen, kiest nu voor deze symbolische handeling tegenover een vertegenwoordiger van de nieuwe orde – was het niet gewoon de 'oude' macht die zich richtte tot de 'nieuwe' macht? De avond

voor de 'ontmoeting' dacht ik niet erg na over de volgende dag; ik bad om wijsheid. En ik wilde er onbevooroordeeld naartoe gaan.

In april 1990 stuurde de apartheidstaat mij een bombrief. Ik wist niet meer precies of Vlok nog minister was toen mijn bom afging. De avond voor de conferentie heb ik het zelfs nog even gecheckt op internet, maar kwam niet veel verder: ik vond alleen wanneer hij minister was geworden, niet vanaf wanneer hij dat niet meer was. Ergens op de achtergrond bleef ik me afvragen of en hoeveel Vlok van de bomaanslag had geweten.

Vlak voor hij zou spreken, vertelde Vlok me dat hij wel degelijk tot rond 1993 minister van Openbare Orde was geweest. Hij vertelde dat hij momenteel in Centurion woont en voor zijn bejaarde moeder zorgt. Een doodgewone man in een blauwe spijkerbroek en een overhemd zonder das.

Mijn respect Terwijl Adriaan Vlok aan het woord was, merkte ik dat mijn sympathie voor de man groeide. (...) Hij vertelde dat God hem had doen beseffen dat liefdeloosheid en zijn eigen superioriteitsgevoel de kern hadden gevormd van de hele apartheid. Men moet, zei hij, geloof hechten aan de daders, want deze zijn oprecht. Er be kroop mij een wat onbehaaglijk gevoel.

Ik mocht als eerste reageren. Ik zei dat dit voor mij, als slachtoffer van de apartheidstaat, een belangrijk moment was. Vervolgens bracht ik wat gedachten naar voren over een paar

reacties die zijn initiatief had losgemaakt en over mijn eigen reactie. Ik gaf uiting aan mijn respect voor de stap die Vlok had gezet. Het zit veel mensen dwars dat hij helemaal niet open lijkt te zijn over alles wat hij over het verleden weet. Ik zei dat het vaak niet gemakkelijk valt in een verontschuldiging te geloven, zolang niet te zien is wat daders doen met de rest van hun leven, met hun geld, hun tijd, hun energie. Ik zei dat Vlok het een stuk beter had gedaan dan zijn leider. Terwijl ik sprak, bleef Vlok maar bezig met zijn papieren te rommelen, ze weg te stoppen en ze weer tevoorschijn te halen.

Na mij was de beurt aan professor Nico Botha. Deze zei dat hij niet in staat was de integriteit van Vlok in twijfel te trekken, en operde dat deze wellicht een bepaalde taak had onder zijn eigen mensen. Vanuit het publiek werd aangevoerd dat terwijl de dader amnestie krijgt en een luxe leven kan blijven leiden, de slachtoffers vaak nog steeds in troosteloze armoede leven.

Hierna kon Vlok antwoorden op de vragen en opmerkingen. Tot mijn verbijstering ging hij totaal niet in op wat er was gezegd. In plaats daarvan smeekte hij ons allen elkaar lief te hebben. Hij zei dat hij spijt had over al het aangedane leed. Vlok zei dat ze in oorlog waren geweest met het communisme. Ik onderbrak hem en vroeg of hij dat nog steeds geloofde, waarop hij ja zei; hij had de bewijzen van Ruslands plannen zwart op wit.

Hij zei dat zaken als moordaanslagen nooit waren besproken. Opnieuw onderbrak

ik hem: "Het staat in de ministerraadnotulen!" Maar dat sprak hij tegen.

Na afloop van de bijeenkomst bestookte ik hem onder vier ogen nog een keer over wat hij als lid van het kabinet en de Staatsveiligheidsraad geweten moet hebben. Hij gaf toe dat hij zich er meer over had moeten afvragen, maar zei dat hij dat niet gedaan had, omdat hij het niet had willen weten. Ik wenste hem alle goeds in afwachting van het moment dat hij van God zou horen wat zijn volgende stap moest worden.

Niet willen weten De mate waarin hij ontkende dat hij wist wat er gebeurd was, vond ik ontgoochelend en moeilijk te verteren. Ik werd tijdens de bijeenkomst nogal heen en weer geschud: aanvankelijk onder de indruk, geroerd en met een zekere sympathie voor de man, maar later verward en ontgoocheld. Ik heb het altijd tamelijk ongeloofwaardig gevonden dat de hele wereld tot op zeer grote hoogte wist wat er in Zuid-Afrika gebeurde tijdens de apartheid, behalve degenen die er de baas waren. (...)

Ik moest denken aan een passage van Michael Worsnip uit mijn biografie, *Priest and Partisan*, waarin deze schrijft over het gebruik dat de apartheidstaat maakte van de 'mogelijkheid om te ontkennen' – hoe de bevelslijn doelbewust onderbroken was opdat de politieke bazen konden proberen de verantwoordelijkheid voor gruwelen als de misdadige doodseskaders te ontlopen.

Michael Lapsley

Foto: Ellen Elmendorp

Maar dit lag anders. Hier heb je Vlok, die spijt betuigt en amnestie vraagt van de Commissie van Waarheid en Verzoening, maar die beweert dat zulke dingen niet werden besproken en dat hij er hoegenaamd niets van wist. Voor mij is het 'niet willen weten' onthullend – want het wel weten brengt, op zijn allerminst, morele verantwoordelijkheid mee, om nog maar te zwijgen van de politieke en strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Het niet willen weten wekt op zijn allerminst ook de suggestie dat het vermoeden bestond dat er zaken gebeurden die het daglicht absoluut niet konden velen.

Wat ook opviel aan Vlok was zijn vroomheid en godsdienstigheid. Vlok liet doorschemeren dat hij altijd al tamelijk godsdienstig is geweest. Tot voor zeer kort leek zijn geloof niet te botsen met zijn eigen visie op zijn gedrag

als minister van Openbare Orde. Nu is hij binnen zijn geloof verschoven in de richting van verontschuldiging. Hij werd gevraagd om meer informatie, en zijn antwoord was een preek. Ik vond het een opvallende ironie dat ons geloof een grote barrière kan vormen op de weg naar heling.

Ik vroeg me een ogenblik af of ik Vlok zou moeten vergeven voor wat mij is aangedaan, maar hoe kun je iemand iets vergeven waarvan hij niets zegt te weten? Ik herinner me dat ik een keer heb gelezen dat de woorden 'ik vergeef u' ook een beschuldiging inhouden.

Michael Lapsley, een Anglicaanse priester, is directeur van het Institute for Healing of Memories in Kaapstad. ©The Sunday Independent.